

9. Шершньова З. Є., Багацький В. М. та ін. Антикризове управління підприємством: Навч. посібник / За заг. ред. З. Є. Шершньової. — К.: КНЕУ, 2007. — 680 с.

10. Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: Підручник. — К.: Кондор, 2006. — 380 с.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2008

УДК 338.24

С. М. Єргін, канд. екон. наук, доц.,
Кримський економічний інститут КНЕУ

КРИТЕРІЇ АНАЛІЗУ ЗАКРИТИХ МОНОПОЛІЙ

АНОТАЦІЯ. У статті зроблено спробу ідентифікації існуючих трактувань категорії «закрита монополія», основних наукових підходів до її вивчення і удосконалення методів їх державного регулювання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Теорія монополії, закрита монополія, класифікація закритих монополій.

Актуальність наукових досліджень у області теорії і практики закритих монополій пов'язана з їх важливим для суспільства соціально-економічним значенням: адже діяльність цих організаційних форм пронизує все суспільство і будь-які зміни в діяльності закритих монополій прямо або побічно відображаються на всіх економічних показниках держави і добробуті його громадян.

Закрита монополія істотно впливає на національну економіку, оскільки дана категорія знаходиться в процесі безперервного руху і розвитку, наповнюючись новим змістом і знаходячи нові форми. А це не може не викликати наукового інтересу.

Зміни, що відбуваються в процесі розвитку, формують безліч питань: що змінилося, що є причиною зміни, до чого приведуть дані зміни. Постійний рух ставить нові проблеми, які вимагають відповіді, це стимулює актуальність досліджень у області монополістичної та інституційної теорій.

Вивчення проблем функціонування і розвитку закритих монополій є тим прикладом, коли досліджуються ті аспекти розвитку економічної науки, які мають безпосередній вихід на практику. Разом з тим, можна констатувати, що накопичений у цій області

теоретичний багаж не позбавлений суперечностей і вимагає їх вирішення.

Одними з перших учених, що дослідили монополію, були А. Куро і Ф. Еджуорт. Подальші розробки в даній області здійснювалися переважно в рамках неокласичної парадигми.

Сучасний неокласичний підхід до розгляду теорії монополії сформувався під впливом робіт у Р. Гільфердінга, Э. Х. Чемберліна і Дж. Робінзон. Альтернативний підхід до аналізу проблем функціонування закритих монополій запропонували представники традиційного (Коммонс Дж., Мітчелл У) і сучасного інституціоналізму (Коуз Р., Норт Д., Позер Р., Стігліц Є.).

Помітний внесок у розвиток теорії монополії внесли українські і російські вчені-економісти: Базилевич В., Белоусова Н., Вурос О., Костусев О., Малінникова О., Нікіфорова А., Розанова Н., Цапелюк В., Чухно А. та ін.

Не зважаючи на суттєвий науковий і практичний доробок в області теорії монополії, великий блок проблем вимагає подальшого дослідження, зокрема, питання, що пов'язані з необхідністю більш точного визначення поняття «закрита монополія», а також ідентифікації основних наукових підходів до її вивчення. Подальших досліджень вимагає і такий важливий напрям, як державне регулювання закритої монополії, а також розвиток альтернативних прямому державному регулюванню форм дії на закриту монополію, оскільки дана область містить найбільшу кількість суттєвих протиріч. Недостатньо високий ступінь наукових доробок вказаних напрямів у даній області зумовив вибір мети і задачі дослідження.

Метою даного дослідження є обґрунтування підходів до вдосконалення методів державного регулювання закритих монополій.

Відповідно до мети були поставлені і розв'язувалися наступні задачі:

- аналіз існуючих визначень категорії «закрита монополія»;
- визначення основних наукових підходів до вивчення закритих монополій з метою їх ідентифікації;
- розробка принципів, що дозволяють визначити напрям структурних перетворень закритої монополії.

У дослідженні вироблена ідентифікація існуючих трактувань категорії «закрита монополія» на основі двох основних підходів до її визначення — неокласичного і неоінституційного. Очевидно, що сучасна економічна теорія не обмежується тільки цими двома її напрямками, проте, не можна не визнати, що саме в рамках вказаних підходів теорія монополії викладена як найповніше, послідовно й аргументовано.

Неокласичний підхід сучасної економічної теорії визначає закриту монополію як галузь, яка захищена від конкуренції за допомогою юридичної заборони й обмежень [1].

Відповідно до неінституційного підходу закриті монополія — це створені урядом монополії, яким він надав виняткове право продавати специфічний товар або послугу [2].

Аналіз визначень закритої монополії авторами різних економічних шкіл і напрямів сучасної економічної теорії дозволив охарактеризувати цю категорію як ринкову структуру, створену урядом, яка при здійсненні певного виду діяльності (виробництва, промислу, використання певних об'єктів і т. п.) захищена від конкуренції за допомогою юридичних бар'єрів, заборон і обмежень.

Під бар'єрами розуміються асиметрії в можливостях, якими володіють фірми-інсайдери. У багатьох випадках закриті монополії з'явилися, тому що уряд надав фірмі виняткове право продавати специфічний товар та/або послугу.

Ефекти такої створеної державою монополії легко розгледіти. Наприклад, коли фармацевтична компанія виробляє нові ліки, вона може звернутися до уряду для отримання патенту (або іншого об'єкту інтелектуальної власності) [3]. Якщо патент одержаний, то фірма має виняткове право виробляти і продавати ліки протягом встановленого терміну. Одночасно, фірма може встановити максимально високі ціни на свій запатентований виріб і, в свою чергу, отримувати вищі прибутки. З цими високими доходами фірма може закінчити подальші дослідження з метою пошуку нових і кращих ліків.

Крім того, уряд може створити монополію для захисту суспільних інтересів, коли обмежує виробництво і реалізацію якоїсь специфічної продукції, вільний продаж якої може привести до соціальних втрат (продаж озброєння, алкоголю, наркотичних речовин і т. ін.).

Держава також може прийняти на себе відповідальність по видачі дозволів на ведення деяких видів господарської діяльності з метою недопущення хижачкої експлуатації природних ресурсів і корисних копалин [3]. В цьому випадку держава шляхом видачі дозволів (ліцензій) надає окремій фірмі ексклюзивне право на використання ресурсів, а отже, виняткове положення на ринку.

Через встановлення таких адміністративних бар'єрів, що обмежують вхід на ринок додаткових конкурентних фірм, уряд встановлює інституційні обмеження в економічній системі, які покликані зменшити потенціал опортуністичної поведінки господарюючих суб'єктів, уберегти покупців від споживання неякіс-

них продуктів та дає можливості суворо контролювати об'єкт користування. Це те, що визначає вигоди економіки при встановленні певних обмежень при вході в ринок. Проте перевищення оптимальних меж адміністрування може спричинити зниження рівня конкуренції в ринковій системі і формування у підприємців прагнення подолати адміністративні бар'єри неринковими методами.

Окремим підходом при визначенні закритої монополії є виділення об'єктів, захищених авторським правом та суміжними правами. Відповідно до Закону автор твору може передати (відчужувати) свої майнові права іншій особі на підставі авторського договору або передати управління цими правами повіреному на підставі укладеного з ним договору доручення про здійснення комплексу певних юридичних дій від імені і на користь автора [4].

Таким чином, на певний час виникає монополія автора або його виняткове право на тиражування твору. Це виключає появу на ринку конкурента та, як наслідок, встановлення монополією високої ціни і отримання монополією високих доходів.

Для удосконалення практики регулювання діяльності закритих монополій пропонується їх класифікація по ряду критеріїв, важливих визначень, методів і форм їх регулювання (табл. 1).

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКРИТИХ МОНОПОЛІЙ В УКРАЇНІ

Критерії класифікації	Види закритих монополій
За територіальною ознакою	1. Загальнодержавні закриті монополії — монополії, які діють на загальнодержавному ринку
	2. Регіональні (локальні) — монополії, які діють на ринках, територіальні (географічні) межі яких охоплюють територію окремого регіону, зокрема частин відповідного регіону
За родом діяльності	1. Ліцензування специфічних видів діяльності
	2. У сфері інтелектуальної власності
	3. У сфері природо- та надрокористування
	4. У сфері авторського права
За чинником часу	1. Постійні (закріплені).
	2. Тимчасові (незакріплені)
За формами власності	1. Загальнодержавні.
	2. Муніципальні.
	3. Приватні

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що в сучасній економічній системі присутні не лише адміністративні бар'єри, але й властива їм особлива форма інституціональних структур — закрита монополія. Авторська ідентифікація цієї категорії дозволяє краще зрозуміти це цікаве явище сучасної ринкової економіки. З метою удосконалення практики регулювання діяльності складена класифікація закритих монополій за територіальною ознакою, по роду діяльності, за фактором часу та формам власності.

Викладені результати дослідження є підґрунтям для подальшої розробки заходів по удосконаленню форм і методів регулювання діяльності закритих монополій.

Література

1. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання-Прес, 2001. — С. 221.
2. Encyclopedia of Business and Finance, Editor-In-Chief Burton S. Kaliski, Macmillan Reference USA, New York, 2001, pp. 614—615
3. Господарський кодекс України. — Ст. 148, 154, 155.
4. Закон України Про авторське право і суміжні права. — Ст. 31.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2008

УДК 334.716:658

Н. Ю. Єршова, викладач,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА РЕСУРСНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ В РАМКАХ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

АНОТАЦІЯ. У даній статті розглянуто питання оцінки ресурсних можливостей промислових підприємств. Обґрунтовано необхідність узгодження ресурсних можливостей підприємства з можливостями реалізації стратегії по виходу з кризи. Запропоновано показник для оцінки ресурсних можливостей підприємства та систему його оцінки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. ефективність, кризовий стан, підприємство, ресурсні можливості, управлінські рішення.